

Stöd vid omställning - en översikt

Avtal om omställning har historiskt varit en form av kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter som innebär att anställda vars anställning upphör på grund av arbetsbrist kan få ekonomiskt stöd och hjälp för att finna en ny anställning eller annan sysselsättning. Det kollektivavtalade stödet som arbetsgivarna finansierar fungerar som ett komplement till social- och arbetslöshetsförsäkringarna och den offentliga arbetsmarknadspolitikerna.

De första avtalen om omställning slöts i början av 1970-talet. Från början var dessa avtal tänkta som ett tillfälligt komplement till Arbetsförmedlingen. Idag omfattas större delen av den svenska arbetsmarknaden av avtal om omställning. Avtalen administreras av dryga 15-tal omställningsorganisationer. De fem största omställningsorganisationerna är:

- TRR Trygghetsrådet – på avtalsområdet Svenskt Näringsliv – PTK
- Trygghetsfonden TSL – på avtalsområdet Svenskt Näringsliv – LO
- Omställningsfonden – inom kommunal sektor
- Trygghetsstiftelsen – inom statlig sektor
- Trygghetsrådet TRS – inom ideell sektor och kulturområdet

Sveriges exportinriktade ekonomi genomgår löpande strukturomvandling. Det är nödvändigt för att upprätthålla konkurrenskraft. Både företagets och individernas hantering av förändrade villkor i strukturomvandling och varierande konjunkturcykler underlättas om omställning på arbetsmarknaden fungerar smidigt. Genom stödet till individer i deras omställning från ett jobb till ett annat främjar omställningstjänster ekonomisk utveckling både för individen, företaget och samhället.

De senaste avtalen om omställning som ingåtts omfattar både anställda som har en pågående anställning och individer vars anställning har upphört. Stödet består dels av ekonomisk ersättning, dels av praktiskt inriktade insatser för att förbättra individernas möjligheter att hitta ett nytt jobb eller annan sysselsättning (till exempel utbildning).

Utveckling av stöd vid omställning – några viktiga årtal

1902

Sveriges första
arbetsförmedling öppnas:
Helsingborgs Stads
Arbetskontor

1940

Statens arbetsmarknads-
kommission inrättas.
Arbetsförmedlingarna
blir statliga

1964

SAF och LO inrättar en fond
för avgångsbidrag (AGB). Afa
Försäkring fick i uppdrag att
administrera fonden.

1972

Första omställnings-
organisationen bildas,
Trygghetsrådet TRS

1974

TRR Trygghetsrådet, för
privatanställda tjänstemän,
grundas av de parter som
idag är Svenskt Näringsliv
och PTK

1983

Trygghetsfonden TSL bildas.
TSL finansierar åtgärder för att
förebygga arbetslöshet bland
privatanställda arbetare

Stöd vid omställning

Innehållet i avtalen om omställning på svensk arbetsmarknad är förhållandevis snarlika när det gäller omfattning och syfte. I detta avsnitt ges en övergripande beskrivning av i huvudsak omställningsdelarna i de nyligen ingångna Huvudavtalen inom privat sektor.

Huvudavtalet mellan Svenskt Näringsliv och PTK administreras av TRR Trygghetsrådet och Huvudavtalet mellan Svenskt Näringsliv och LO administreras av Trygghetsfonden TSL och Afa Försäkring. Historiskt har avtalen om omställning även innehållit bestämmelser med koppling till turordning vid uppsägning på grund av arbetsbrist. Huvudavtalen innehåller utöver turordningsbestämmelser även förändringar i andra delar av anställningsskyddet. Samtidigt som huvudavtalen trädde i kraft började dessutom förändringar i lagen om anställningsskydd att tillämpas.

Ekonomiskt stöd

I huvudavtalen förekommer två typer av ekonomisk ersättning som kan utbetalas i samband med att anställning upphör på grund av arbetsbrist eller sjukdom. På arbetarsidan kan ett avgångsbidrag utbetalas vars storlek beror på hur länge man har varit anställd och hur gammal man är. På tjänstemannasidan kan utbetalas en avgångsersättning som är en kompletterande ersättning till ersättningen från den statliga arbetslöshetsförsäkringen.

Avgångsbidraget på arbetarsidan är ett engångsbelopp som varierar. Den tidigare anställda måste ha fyllt 40 år. Maxbeloppet om drygt 56 000 kr utbetalas till den som är 60 år eller äldre.

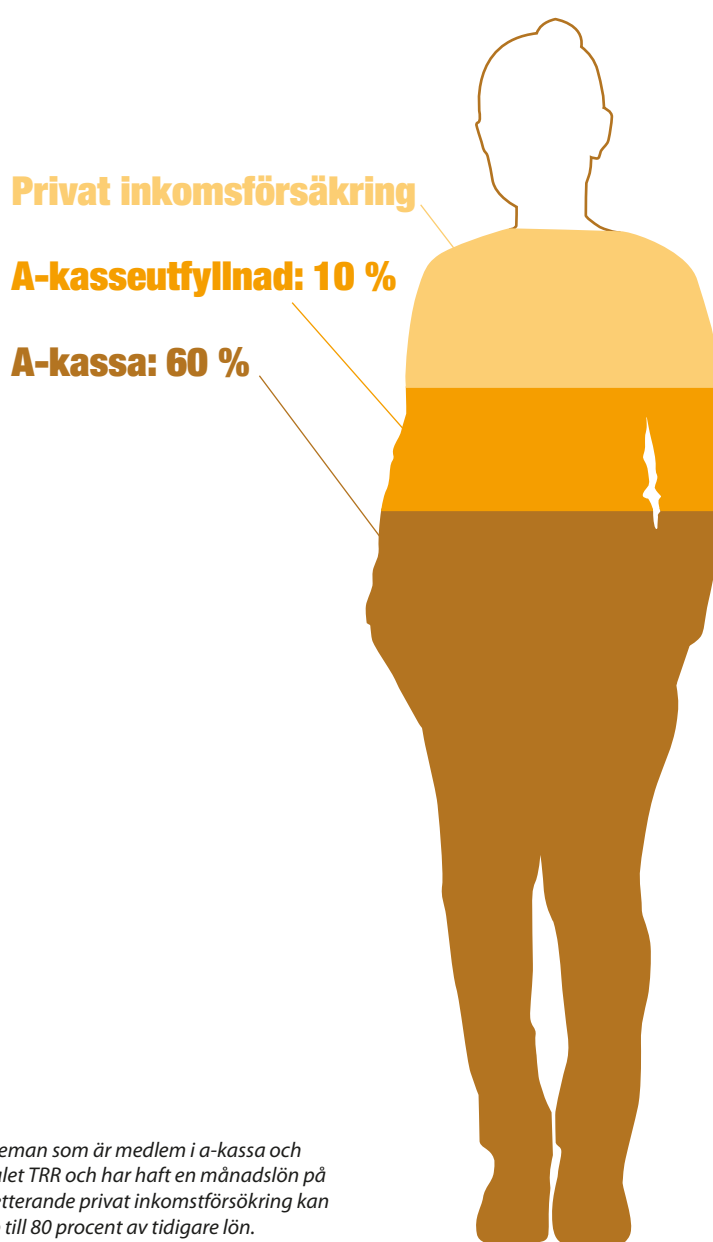
Avgångsersättningen på tjänstemannasidan är en komplettering till den inkomstrelaterade arbetslöshetsersättningen. En riktpunkt för avgångsersättningen är att ge en inkomstnivå, inklusive ersättning från arbetslöshetskassa, på 70 procent av tidigare lön. Avgångsersättning på den nivån betalas ut i upp till 130 dagar. Den arbets sökande måste ha fyllt 40 år.

Inkomstrelaterad arbetslöshetsersättning kan man få om man har varit medlem i en arbetslöshetskassa i minst ett år och uppfyllt arbetsvillkor under den medlemstiden. För rätt till ersättning krävs bland annat också att man är arbetsför och oförhindrad att ta lämpligt arbete och att man är anmäld som arbets sökande hos Arbetsförmedlingen.

Den allmänt finansierade arbetslöshetsersättningen ger en ersättning på upp till 80 procent av den tidigare inkomsten de första 200 ersättningsdagarna. Ersättningsnivån efter dag 200 är 70 procent. Maximal ersättning de första 100 dagarna är 26 400 kr i månaden och efter dag 100 är den maximala ersättningen 22 000 kr i månaden.

För de som inte är medlemmar i en arbetslöshetskassa finns den allmänna grundförsäkringen som ger upp till drygt 11 000 kronor i månaden i ersättning och administreras av Alfa-kassan.

Utöver den allmänt finansierade arbetslöshetsersättningen och de kollektivavtalade ersättningarna förekommer det också privata inkomstförsäkringar som bland annat vissa fackförbund förmedlar till sina medlemmar.

Exempel: Privatanställd tjänsteman som är medlem i a-kassa och omfattas av omställningsavtalet TRR och har haft en månadslön på 35 000 kronor. Med en kompletterande privat inkomstförsäkring kan det ekonomiska stödet ge upp till 80 procent av tidigare lön.

Stöd för att finna nytt jobb

Huvudavtalen innehåller stöd till individer vars anställning upphör på grund av arbetsbrist eller sjukdom men även till anställda som vill stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden. Stödet som erbjuds är rådgivning, vägledning, utbildning och studiestöd. Det aktiva omställningsstödet som erbjuds enligt avtalen om omställning innebär att den som blivit uppsagd från sitt arbete på grund av arbetsbrist eller sjukdom får rådgivning och andra stödinsatser för att underlätta omställningen till nytt jobb, eller till att starta företag eller till att börja studera. Det stöd som erbjuds anställda som under pågående anställning vill stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden tar i första hand sikte på vägledning, utbildning och studiestöd.

Rådgivningen för att hitta ett nytt jobb omfattar vanligen en personlig, löpande kontakt med en rådgivare samt olika kurser, föreläsningar och digitala verktyg med syfte att underlätta arbetssökandet. Det handlar om kartläggning av kompetens, erfarenheter och framtidsplaner, arbetsmarknadsorientering samt arbete med att formulera CV och personligt ansökningsbrev liksom att träna inför anställningsintervjuer. Stödet beskrivs ofta som ett program som de uppsagda deltar i flera faser: första kontakten, inventering, orientering, realisering, avslutning. Stödet är individuellt utformat efter den enskildes behov.

Omställningsstudiestöd

Samtidigt som huvudavtalen började tillämpas den 1 oktober 2022 trädde ett nytt statligt omställningsstudiestöd i kraft. Omställningsstudiestödet ger möjlighet till ekonomiskt stöd för yrkesverksamma att utbilda sig och därmed stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Huvudavtalen innehåller ett kollektivavtalat studiestöd som kompletterar det statliga stödet.

Aktivt stöd från Kammarkollegiet

Vidare har staten skapat en omställningsorganisation som hanteras av Kammarkollegiet. Kammarkollegiet erbjuder rådgivning och vägledning till individer som inte omfattas av kollektivavtal och vars anställning upphört på grund av arbetsbrist eller sjukdom samt anställd som vill stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden.

Finansiering av stöd vid omställning

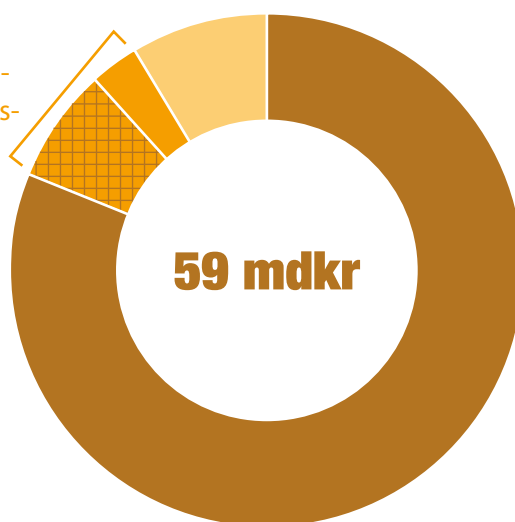
Finansiering: 59 Miljarder kronor/år

Medlemsavgifter till a-kassor:
ca 6 mdkr

(varav a-kassorna bidrar med finansieringsavgift till finansiering av den allmänna arbetslöshetsersättningen med):

4,2 mdkr

Arbetsgivares avgifter för omställning: **ca 5 mdkr**

Arbetsmarknadsavgift (avgift som betalas av arbetsgivare):
48 mdkr

(2,64 % av lönesumman – del av arbetsgivaravgiften)

Arbetslöshetsersättningen finansieras dels av arbetsmarknadsavgiften, som är en del av arbetsgivaravgiften som arbetsgivare betalar till staten, dels av en avgift som arbetslöshetskassorna betalar till staten. Arbetslöshetskassornas medlemmar betalar i sin tur medlemsavgifter som ska täcka kassornas avgift till staten och organisationernas administrationskostnader.

Kollektivavtalen om omställning administreras av omställningsorganisationer och försäkringsbolag. Innehållet i och administrationen av avtalen finansieras av arbetsgivarna. Avgiften tas ut som ett procenttal på lönesumman. För exempelvis Huvudavtalet för tjänstemän tas det ut en avgift om 0,55 procent på lönesumman.

Med hänsyn till att staten genom Kammarkollegiet tillhandahåller stöd till individer som inte omfattas av kollektivavtal kompenserar staten företag som finansierar privata omställningsorganisationer. Kompensationen från staten motsvarar 0,15 procent på lönesumman.

Omställningsorganisationernas resultat

Omställningsorganisationerna redovisar vanligen att 80–90 procent av dem som erbjuds stöd hittar en lösning inom avtalstiden. Som lösning räknas inte enbart en ny fast anställning utan även visstidsanställningar, längre studier eller att starta eget företag.

2022 var andelen slutförda omställningar som resulterat i en lösning följande:

TRR Trygghetsrådet 90%

Trygghetsfonden TSL 90%

Variationer i stödbehov

Verksamheterna i TRR Trygghetsrådet och Trygghetsfonden TSL påverkas av konjunkturförändringar i näringslivet. Antalet uppsagda kan öka vid en internationell lågkonjunktur och enskilda orter kan påverkas särskilt. Två exempel där många förlorade jobbet samtidigt på en ort är Saab Automobiles konkurs i Trollhättan 2011 och nedläggningen av verksamhet inom Ericsson i Kumla 2017.

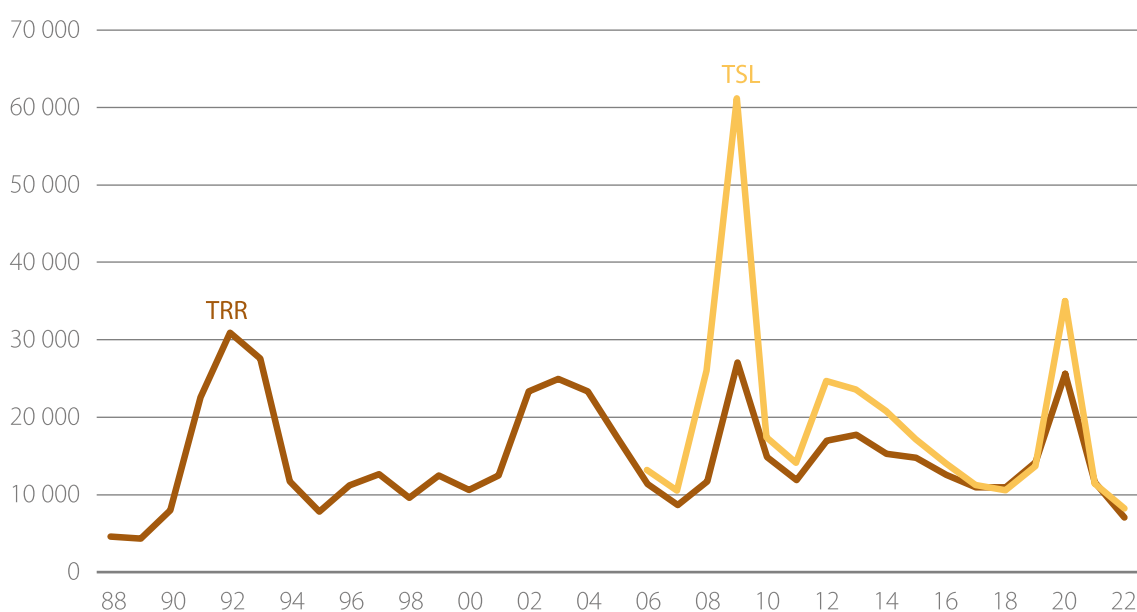
Sedan starten i början av 70-talet har konjunkturvariationer påverkat TRR Trygghetsrådet. Under 90-talskrisen fick drygt 30 000 uppsagda personer organisationens stöd under ett år. I samband med finanskrisen i slutet av 00-talet blev cirka 25 000 personer uppsagda årligen under en fyraårsperiod.

Trygghetsfonden TSL startade sin nuvarande verksamhet under 2004 och fick ge stöd till ett särskilt stort antal arbetssökande under finanskrisåren 2008 och 2009.

Till skillnad från TRR Trygghetsrådet, som har egna anställda rådgivare, upphandlar Trygghetsfonden TSL ett 25-tal externa omställningsföretag som levererar rådgivning och vägledning till arbetssökande och anställda.

Under lågkonjunkturerna på 00-talet levererade båda organisationerna TRR och TSL resultat i nivå med tidigare, trots långt fler ärenden och en sämre arbetsmarknad för de arbetssökande. Däremot tog det något längre tid för de arbetslösa att slutföra sin omställning under dessa perioder.

Antal personer som söker stöd varierar

Antalet individer som sökt stöd av de två omställningsorganisationerna Trygghetsrådet TRR (privatanställda tjänstemän) respektive Trygghetsfonden TSL (privatanställda arbetare).

Samspel mellan offentliga och kollektivavtalade lösningar

Från början var tanken med omställningsavtalet för privatanställda tjänstemän att det skulle vara ett kompletterande tillfälligt extra stöd utöver Arbetsförmedlingen. Men då arbetsmarknadens parter ansett att det offentligt finansierade stödet inte fungerat tillräckligt väl har kollektivavtalade omställningsorganisationer blivit ett permanent inslag på arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingen ansvarar i praktiken för stöd till dem som har svagast förankring på arbetsmarknaden, normalt de som inte omfattas av omställningsorganisationernas insatser. Parternas organisationer har kommit att ta ansvar för stödet till dem som antingen har ett arbete eller har haft ett arbete som har avslutats på grund av arbetsbrist eller sjukdom. De som har ett arbete eller har haft ett arbete som har avslutats på grund av arbetsbrist eller sjukdom men som inte omfattas av kollektivavtal kan söka stöd från Kammarkollegiet.

Vissa omställningsorganisationer har samverkansavtal med Arbetsförmedlingen och i vissa kommuner finns ett gott samarbete i form av trepartssamtal med de personer som står långt från arbetsmarknaden och som behöver omfattande stöd från såväl omställningsorganisationen som Arbetsförmedlingen eller Försäkringskassan.

Arbetsförmedlingen är idag under omstöpning. I Arbetsmarknadsutredningen (SOU 2019:3) framhålls att både Arbetsförmedlingen och kompletterande aktörer borde ges samma förutsättningar att bedriva sin verksamhet, att få konkurrera på likvärdiga villkor.

Omställningsbranschens framväxt

Trygghetsfonden TSL har sedan 2004 upphandlat privata omställningsföretag som levererar rådgivning och vägledning. Omställningsprocessen går exempelvis till så att arbetare vars anställning upphör på grund av arbetsbrist eller sjukdom först får träffa en omställningsrådgivare från Trygghetsfonden TSL för ett samtal kring individuella behov och möjligheter. Därefter kontaktar TSL det omställningsföretag som ska coacha personen. Jobbcoachen kommer att arbeta med deltagaren mot ett nytt jobb och om det behövs har man också möjlighet att bevilja utbildning och studiestöd.

På samma sätt som Trygghetsfonden TSL upphandlar Kammarkollegiet privata omställningsföretag som levererar rådgivning och vägledning till individer som inte omfattas av kollektivavtal. TSL har varit en förebild för Kammarkollegiet i deras upphandling.

I samband med lågkonjunkturerna på 2000-talet och i och med att Trygghetsfonden TSL började upphandla omställningsföretag 2004 växte branschen för leverans av omställningstjänster fram. De 900 medlemsföretagen i arbetsgivar- och branschorganisationen Kompetensföretagen, som erbjuder verksamhet inom rekrytering, omställning och uthyrning, omsatte totalt 44,4 miljarder kronor under 2021.

Antalet anställda i branschen har konstant ökat från 5 000 år 1994 till 102 000 år 2021.

